DOI: 10.32347/2786-7269.2025.15.212-222
УДК 728.22.051.6

д. арх., професор **Ніколаєнко В.А.,**
ab.Nikolaienko_VA@nupp.edu.ua, ORCID: 0000-0003-3862-0988,
Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»

ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ДЕЯКИХ ПИТАНЬ ПОНЯТТЯ ЖИТЛОВОГО ПРОСТОРУ

Піднято проблему переосмислення питань поняття житлового простору. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю глибокого аналізу просторових характеристик та якості його житлового середовища. Парадигма тотальної державності призвела до домінування державної або комунальної форм власності на землю, що обумовлювало уніфікований, часто відчужений від індивідуального споживача підхід до формування житлового простору та його прибудинкових територій. Житло та прибудинковий простір досліджено через призму філософсько-історичних імперативів архітектури міста. Показано зміни у розумінні індивідуального та сімейного простору в історичному аспекті через призму еволюції житла – від Античності, Середньовіччя, епохи Відродження й до наших днів (XX-XXI рр.). Детально розглянуто характеристики житлових просторів цього періоду. Акцентовано увагу на прибудинковій території як соціальному буфері, просторі-інтерфейсі, медіатора між приватною сферою житла та публічною сферою вулиці чи площі. Доведено, що така трансформація прибудинкового простору дозволяє мешканцям поступово «входити» у публічний світ, пропонуючи проміжні зони для неформальної комунікації.

Ключові слова: житлове середовище; житлова забудова; доступне житло; житловий простір; багатоквартирне житло; прибудинкова територія; трансформація.

Постановка проблеми. Сучасне місто функціонує як багатовимірна соціально-економічна та просторова система, де домінують процеси, спрямовані на забезпечення життєдіяльності людини. Однак, зростання темпу міського життя та акцентування уваги на матеріальному добробуті призводять до нівелювання значущості неформальних соціальних аспектів. А це – шлях до дефіциту якісного відпочинку та звуження кола соціальних зв’язків, які наразі часто обмежуються сімейним колом та робочим колективом. Задоволення базових соціальних потреб населення відбувається на територіях міста з різним функціональним призначенням, проте житлові території набувають стратегічної

ваги. Саме тут зосереджені житлові фонди та супутня обслуговуюча інфраструктура, що безпосередньо формують буденність мешканців. Комфортність житлового середовища залишається ключовим індикатором задоволеності громадян місцем свого проживання.

76% житлового фонду України становить багатоквартирне житло [1]. Актуальність даного дослідження зумовлена необхідністю глибокого аналізу просторових характеристик та якості його житлового середовища, зокрема – прибудинкових територій, як критично важливого чинника для відновлення соціальної інтеграції та підвищення якості життя міського населення в умовах зростаючої урбанізації та соціальної атомізації.

Протягом значної частини ХХ століття, аж до трансформаційних 1990-х років, державна політика у сфері житлового забезпечення, зокрема в контексті Полтави, була детермінована парадигмою тотальної державності. Житло розглядалося як соціальна послуга, що надається державою, а просторова організація житлових масивів підпорядковувалася жорсткій логіці мікрорайонування. У цій архітектоніці домінувала державна або комунальна форма власності на землю, що обумовлювало уніфікований, часто відчужений від індивідуального споживача, підхід до формування прибудинкових територій. Перехід до ринкових відносин і приватизація житлового фонду призвели до атомізації права власності на вертикальні одиниці (квартири), тоді як горизонтальна площина – земельні ділянки під багатоквартирними будинками – часто залишалася у стані невизначеної правової суб'єктності. Ця онтологічна невизначеність земельного простору стає джерелом конфлікту при спробах «ущільнення» або реконфігурації забудови, створеної за канонами минулої епохи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українське місто, міський простір та його житлова забудова стали об'єктом досліджень низки відомих учених, серед яких – М. Дьомін [2; 3], М. Габрель [3; 4], В. Єжов, І. Гнесь [5], Є. Клюшніченко [6], В. Куцевич, В. Вадімов [7; 8], А. Плешкановска, О. Олійник [9], О. Сингаївська та інші. Серед останніх авторських напрацювань у цій царині – статті, присвячені багатоквартирній житловій забудові м. Полтава, пошуку шляхів формування нової повоєнної житлової забудови [10; 11]. Дослідження житлового середовища в різних аспектах представлені в роботах А. Дмитренка [12] та Л. Шевченко [13; 14; 15], зокрема – житловій забудові останньої третини ХХ ст., прибудинковим територіям та ландшафтній організації житових дворів у такій забудові. Різні аспекти багатоквартирних житлових будинків з прибудинковою територією є об'єктом дослідження І. Смадича [16; 17] та Д. Вадімова [18; 19; 20].

Публікація має на меті висвітлити питання, пов’язані з переосмисленням поняття житлового простору та його прибудинкової території, які повинні задовольняти базові антропологічні потреби у безпеці, естетичному сприйнятті та можливості відновлення її мешканців (рекреації). Ця мета досягається **використанням загальнонаукових методів** пізнання.

Результати дослідження та їх обґрунтування. На сучасному етапі вибір житла перетинає суто функціональні критерії (площа, інженерне забезпечення) і набуває виміру екзистенційного комфорту. Сучасний мешканець, обираючи своє місце проживання, несвідомо прагне забезпечити гармонію між індивідуальним житлом та його безпосереднім оточенням. Прибудинкова територія перестає бути лише технічною буферною зоною; вона трансформується у життєвий простір, що щоденно формує сприйняття реальності та якість буття. Незважаючи на те, що матеріальна трансакція купівлі квартири стосується виключно «вертикальних» метрів, психологічна вартість володіння нерозривно пов'язана з якістю «горизонтального» простору. Ігнорування естетичної та екологічної складової благоустрою (озеленення, рекреаційні зони, місця для соціальної взаємодії) породжує розрив між очікуванням та реальністю.

Якщо поглянути на житло та прибудинковий простір через призму філософсько-історичних імперативів архітектури міста, то привертає особливу увагу мікрорівневі прояви загальної ідеї міського буття. Якщо архітектура міста в цілому є «філософією конструювання простору цивілізації», то житло є первинним онтологічним полем цієї цивілізації. Житло, або оселя, є тією точкою, де індивідуальне буття (особистість) зустрічається з колективним (суспільством), матеріалізуючи базові потреби у безпеці, приватності та відтворенні соціальних зв’язків. В історичному аспекті, еволюція житла відображає зміни у розумінні індивідуального та сімейного простору. Від спільного, відкритого житла ранніх спільнот до індивідуалізованих, захищених осель пізніших епох. Змінювалися інтенсивність та характер взаємодії між «я» та «ми». Філософія житла полягає у визначенні меж цієї взаємодії:

- *приватність*: архітектурна форма житла визначає ступінь захищеності внутрішнього простору від зовнішнього світу, що корелюється з філософськими концепціями індивідуальної свободи та автономії;
- *функціональність*: розподіл внутрішнього простору (спальня, кухня, вітальня) відображає соціальні ролі та побутові ритуали, які є суттю так званої «творчої повсякденності».

Прибудинкова територія як транзитна зона (двори, внутрішні дворики, сади) виконує функцію медіатора між приватною сферою житла та публічною сферою вулиці чи площі. Це не просто технічна зона обслуговування, а

соціальний буфер та простір-інтерфейс. За рахунок цієї трансформації прибудинковий простір дозволяє мешканцям поступово «входити» у публічний світ, пропонуючи проміжні зони для неформальної комунікації, гри чи відпочинку, які ще не вимагають повної відповідності публічному етикету. Якість ландшафтного дизайну та благоустрою прибудинкової території є прямим продовженням архітектурного образу будівлі та, опосередковано, філософії всього міста. Місто прагне до гармонії, тому ця гармонія повинна бути відчутна у безпосередньому оточенні оселі.

У контексті філософії архітектури, житло та прибудинковий простір є локальною презентацією глобального урбаністичного ідеалу. Вони є найбільш чутливими індикаторами того, наскільки успішно ідея міського буття (справедливість, краса, функціональність) була втілена на рівні щоденного досвіду мешканця. Недостатня увага до цих аспектів призводить до фрагментації міського досвіду: величні фасади та площі існують окремо від якості простору, в якому людина живе і відпочиває. Таким чином, якість житла є не лише соціальним, але й епістемологічним питанням архітектури міста [21].

Згідно з концепцією Арістотеля, рух є здійсненням потенційно можливого, оскільки можливість є ентелехією – «внутрішньою метою руху, закладеною в прихованому вигляді в кожному бутті до його здійснення» [22]. Архітектура, як філософське втілення містобудування через принципи стійкості, статики та тектоніки, інтегрує елементи руху як історичну часову концепцію. У сучасній філософії простір визначається протяжністю об’єктів, їхніми межами та взаємним розташуванням, тоді як час трактується як тривалість, швидкість, ритм та послідовність явищ [23]. Житловий простір та прибудинкова територія в цьому контексті виступають як особливі зони, де рух – як фізичний, так і соціально-часовий – набуває специфічної інтенсивності та форми. У межах житлового простору рух є первинним проявом ентелехії буття. Тут потенційне здійснюється у формі щоденних, ритмічних дій (наприклад, необхідність приготування їжі, відпочинку, спілкування). Архітектура житла структурує цей внутрішній рух: траєкторії переміщення між зонами формують мікроритм життя мешканця (наприклад, від спальні до кухні). Час тут суб’єктивний, він вимірюється не годинником, а послідовністю побутових процесів. Простір прибудинкових територій функціонує як транзитна та комунікативна зона, де відбувається перехід від інтимного (житла) до публічного. Рух тут стає більш соціально детермінованим: це рух зустрічі, гри, спільного відпочинку. Прибудинкові території, завдяки своїй організації (доріжки, майданчики), диктують певні траєкторії та швидкості пересування, інтегруючи їх у загальний міський потік, але зберігаючи при цьому елемент контрольованої приватності.

Проаналізувавши історичні трансформації міського середовища,

з’ясовано, як змінювалося сприйняття та організація простору і часу, і як ці зміни безпосередньо впливали на житло та прибудинкові території. Зокрема, у *добу Античності*, де простір і час були сумірні та впорядковані (наприклад, через гіпподамову сітку), житло було інтегровано у цю впорядковану структуру (грецький «ойкос», римська «домус»). Прибудинкові території (атріуми, перистилі) слугували буфером між упорядкованим публічним простором (агорою, форумом) та приватним життям. Рух усередині житла був передбачуваним, а зовнішні комунікації диктувалися раціональною сіткою вулиць, забезпечуючи гармонійну сумірність індивідуального та колективного руху. У *добу Середньовіччя* зі зміщенням фокусу на замки та храми, як альтернативні центри світу, житло поза цими центрами (у місті-селищі) стало менш формалізованим. Просторова організація міста була менш орієнтована на універсальну раціональність. Прибудинкові території (якщо вони існували у теперішньому розумінні) були злиті з хаотичною, органічною мережею вузьких вулиць. Рух ставав менш прямим, більш інтенсивним у вузьких просторах, але сповільненим через нерівномірність планування. *Епоха Відродження*, з руйнуванням мурів та фокусом на приватному житлі (палацах), повернула раціональність у планування, але змінила його акценти. Житло еліти (палаци) стало самодостатнім мікрокосмом, де внутрішні двори та сади (своєрідна форма прибудинкових територій) були ретельно організовані згідно з новими гуманістичними та геометричними ідеалами. Це створювало подвійний простір: упорядкований публічний простір міста та високоорганізований, але приватний простір елітного житла, де рух підкреслював статус і відокремленість.

У *XIX–XX столітті* кардинальні зміни, спричинені індустріалізацією та урбанізацією, призвели до руйнування сумірності між простором і часом. Прагнення до економічної ефективності домінувало над естетикою та гуманістикою. В результаті в якості житла з’явилися стандартизовані, типові забудови («масові панельні будинки»), які були розроблені для швидкого задоволення потреб, але часто ігнорували локальний контекст. Це призвело до створення однорідних, функціонально спрощених житлових зон. Прибудинкові території часто були спрощені до мінімального рівня – невеликі ділянки озеленення або відкриті простори, які мали обслуговувати велику кількість мешканців. У багатьох випадках, вони ставали місцями «залишкового простору» між транспортною інфраструктурою (магістралями, вокзалами) та житловими об’єктами. Рух тут ставав швидким (на шляху до транспорту) або утилітарним (на шляху до магазинів), втрачаючи соціальну та естетичну цінність, притаманну попереднім епохам. Складність, що виникла у XX столітті, полягає у спробі знову інтегрувати «швидкий» та «масштабни» рух, нав’заний інфраструктурою, з потребою людини у якісному, гуманному житлі

та прибудинкових територіях.

Висновок. Головною особливістю сучасності є докорінна зміна умов формування простору життєдіяльності людини, що вимагає глибокого філософського осмислення містобудівних пріоритетів. Перед сучасним містобудуванням стоїть низка гострих дихотомій: традиція проти інновацій, локальні цінності проти глобальних стандартів, моноцентричність проти поліцентричності, а також баланс між відкритістю та безпекою. Місто сьогодні сприймається як динамічний, незавершений «твір мистецтва», де різночасові об'єкти співіснують, постійно трансформуючись. Ключовим завданням стає досягнення якісної міської забудови, яка здатна інтегруватися у людський фактор – враховувати соціально-психологічні, візуальні та поведінкові аспекти сприйняття простору. Цільові орієнтири чітко визначені: гуманна та екологічна ідеологія, підкріплена технологічними інноваціями та новими формами просторової організації. В контексті житлового простору та прибудинкових територій ця трансформація набуває особливої актуальності. Якщо раніше житло було лише функціональною одиницею, то сьогодні воно має стати органічною частиною цього «твору мистецтва». Еволюція від масового, стандартизованого житла до якісної забудови вимагає, щоб житловий простір не просто задовольняв базові потреби, але й відображав цілісність ціннісної системи. Прибудинкові території повинні стати релевантним буфером між швидкісними, часто хаотичними транспортними артеріями, віртуальним простором (що зростає в значенні) та приватним життям мешканців. Їхнє планування має сприяти відновленню соціальної взаємодії, забезпечуючи якість візуального та екологічного середовища, що, своєю чергою, підтримує гуманну ідеологію сучасного містобудування.

Список використаних джерел:

1. Розподіл постійного населення Полтавської області за статтю та віком на 1 січня 2022 року: Статистичний збірник / Головне управління статистики у Полтавській області. Полтава, 2022.

2. Дьомін, М.М., Биваліна, М.В. Проблеми та методи модернізації районів масової житлової забудови 60-70-х років (на прикладі м. Києва), *Містобудування та територіальне планування*. 2005. Випуск 21. С. 67-75.

3. Дьомін М.М., Габрель М.М., Косьмій М.М., Габрель Т.М. Теоретико-методичні основи ревіталізації поствоєнного простору та обґрунтування шляхів розвитку України: нематеріальний контекст. *Просторовий розвиток*. 2024. Випуск № 10. С. 3-29. DOI: 10.32347/2786-7269.2024.10.3-29

4. Косьмій М.М., Габрель М.М., Габрель Т.М. Феномен духовного комфорту міста. *Концептуальні проблеми розвитку сучасної гуманітарної та прикладної науки. Післявоєнна відбудова України*: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. симпозіуму, м. Івано-Франківськ, 25 травня 2023 р. Івано-Франківськ, 2023. С. 121-124.

5. Гнесь І.П. Проблеми та перспективи еволюції масової типової житлової

забудови 50–90-х років в Україні. *Вісник Нац. ун-ту "Львівська політехніка". Архітектура*. 2001. Вип. 429. С. 63-68.

6. Клюшниченко Є.Є., Осипенко К.В. Вплив природно-кліматичних умов на якість життя населення. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. 2020. Вип. 57. С. 216-225. DOI: https://doi.org/10.32347/2077-3455.2020.57.216-225.

7. Vadim Vadimov, Liudmyla Shevchenko, Dmytro Vadimov, Artem Shevchenko. Cluster dimensions of the space of a new residential district of Ukrainian 'post-socialist' city. *Sustainable Architecture and Civil Engineering*. 2024. Vol. 35, No 2.

8. Вадімов В.М. Особливості просторового планування в умовах інтегрованого розвитку міст в Україні. (Практичний коментар). Полтава: Дивосвіт, 2019. 132 с.

9. Олійник, О., & Селешок, І. Принципи формування функціонально-просторової програми соціального житла на засадах сталого розвитку. *Містобудування та територіальне планування*. 2024. (85). С. 445–453. DOI: https://doi.org/10.32347/2076-815x.2024.85.445-453

10. Зосім С.А., Ніколаєнко В.А. Теоретичні передумови формування нової повоєнної забудови в Україні. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. 2023. Вип. 67. С. 221-229. DOI: https://doi.org/10.32347/2077-3455.2023.67.221-229.

11. Зосім С.А., Ніколаєнко В.А. Аналіз вітчизняного практичного досвіду формування багатоквартирної житлової забудови 1991-2010 рр. на прикладі міста Полтави. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. 2024. Вип. 70. С. 206-221. DOI: https://doi.org/10.32347/2077-3455.2024.70.206-221.

12. Дмитренко А.Ю. Проблеми розвитку типології масового житла для післявоєнної відбудови України. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. 2023. Вип. 66. С. 150-167. DOI: https://doi.org/10.32347/2077-3455.2023.66.150-167

13. Shevchenko L. Mass Housing in Ukraine in the Second Half of the 20th Century. *Docomomo Journal* – No 67, 2022/2, pp. 72-78. DOI: https://doi.org/10.52200/docomomo.67

14. Shevchenko L.S. Second Life of the Residential Building Area of the Middle of the 50s—Early 80s of the Twentieth Century in Ukraine: Opportunities and Perspectives *Lecture Notes in Civil Engineering.* 2019. Vol. 73. Pp. 449-462. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-42939-3_37

15. Shevchenko L., Mykhaylyshyn O., Novoselchuk N., Troshkina, O., Kamal, M. A. Landscaping and Greening of the Residential Buildings Courtyards of the 50s–Early 80s of the XX Century in Ukraine: Current Situations and Renewal Perspectives/ *Lecture Notes in Civil Engineering*. 2023. 299. Pp. 541–558. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-17385-1_43

16. Смадич , І., & Капеліст, В. (2021). Межовий простір житлового будинку як елемент соціо-психологічного комфорту мешканців міста: особливості формування, характеристика, ознаки. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. (60). 152–165. DOI: https://doi.org/10.32347/2077-3455.2021.60.152-165

17. Смадич І.П. Дослідження соціальної активності внутрішньо дворових просторів в архітектурних рішеннях житлових будинків. *Український журнал будівництва та архітектури.* 2021. № 2. С. 99-105. DOI: https://doi.org/10.30838/J.BPSACEA.2312.270421.99.756

18. Вадімов Д.В. Особливості формування прибудинкових територій багатоквартирної житлової забудови. *Містобудування та територіальне планування.* 2023. № 82, С. 53-63. DOI: 10.32347/2076-815x.2023.82.53-63

19. Вадімов Д.В. Принципові положення щодо просторового вирішення прибудинкових територій багатоквартирних житлових будинків. *Просторовий розвиток*. 2025. №11. С.16-29. DOI: 10.32347/2786-7269.2025.11.16-29

20. Вадімов Д.В. Фактори впливу на комфортність простору прибудинкових

територій багатоквартирної житлової забудови. *Просторовий розвиток*, 2024. №7, С. 21–31. DOI: https://doi.org/10.32347/2786-7269.2024.7.21-31

21. Бабенко В.М. Філософія архітектури міста: історія і майбуття. *Збірник наукових праць ДонНАБА*. Випуск №1 - 2015(1). С. 128-137. URL: https://donnaba.edu.ua/journal/images/2015-1/2015-1_128-137.pdf (дата звернення: 15.10.2025).

22. Ентелехія. Словник іншомовних слів. URL: https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/m/s2.pl?Article=7495&action=show (дата звернення: 15.10.2025).

23. Каранфілова О.В. Естетика містобудування у філософському осмисленні. *Перспективи. Соціально-політичний журнал*. 2021. №4. С. 153-156. DOI: https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2021.4.20

Doctor of Architecture, Professor **Nikolaienko Volodymyr,**
National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”

RECONSIDERING SOME ISSUES OF THE LIVING SPACE CONCEPT

The article shows the problem of rethinking the concept of living space. The modern city functions as a multidimensional socio-economic and spatial system. It is dominated by processes aimed at ensuring human life. The relevance of this study is due to the need for a deep analysis of the spatial characteristics and quality of its living environment. The paradigm of total statehood led to the dominance of state or communal forms of land ownership. This led to a unified, often alienated from the individual consumer, approach to the formation of living space and its adjacent territories.

Housing and adjacent space are studied through the prism of philosophical and historical imperatives of urban architecture. Changes in the understanding of individual and family space in the historical aspect are shown through the prism of the evolution of housing - from Antiquity, the Middle Ages, the Renaissance and to the present day (XX-XXI centuries). The characteristics of residential spaces of this period are considered in detail. Ancient space and time were commensurate and ordered with integrated housing and adjacent territory. It served as a buffer between public space and private life. Movement inside the housing was predictable, and external communications were dictated by a rational grid of streets. The spatial organization of the medieval city was less oriented towards universal rationality. The focus of attention shifted to castles and temples. Housing outside these centers became less formalized, and adjacent territories were merged with a chaotic network of narrow streets. Traffic became more intense in narrow spaces, but slowed down due to uneven planning. The focus of the Renaissance city was on the private residence of the elite with carefully organized courtyards and gardens. This created a dual space: the orderly public space of the city and the highly organized, but private space of elite housing, where movement emphasized status and isolation. The radical

changes in cities of the 19th and 20th centuries, caused by industrialization and urbanization, led to the destruction of the proportionality between space and time, the desire for economic efficiency, which dominated aesthetics and humanism. The emphasis is on the adjacent territory as a social buffer, an interface space, a mediator between the private sphere of housing and the public sphere of the street or square. It is proven that such a transformation of the adjacent space allows residents to gradually "enter" the public world, offering intermediate zones for informal communication.

Keywords: residential environment; residential development; affordable housing; living space; multi-apartment housing; adjacent territory; transformation.

REFERENSES

1. Rozpodil postiinoho naselennia Poltavskoi oblasti za stattiu ta vikom na 1 sichnia 2022 roku: Statystychnyi zbirnyk / Holovne upravlinnia statystyky u Poltavskii oblasti. Poltava, 2022 {in Ukrainian}

2. Domin, M.M., Byvalina, M. \V. Problemy ta metody modernizatsii raioniv masovoi zhytlovoi zabudovy 60-70-kh rokiv (na prykladi m. Kyieva), Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia. 2005. Vypusk 21. S. 67-75. {in Ukrainian}

3. Domin M.M., Habrel M. \M., Kosmii M. \M., Habrel T.M. Teoretyko-metodychni osnovy revitalizatsii postvoiennoho prostoru ta obgruntuvannia shliakhiv rozvytku Ukrainy: nematerialnyi kontekst. Prostorovyi rozvytok. 2024. Vypusk № 10. S. 3-29. DOI: 10.32347/2786-7269.2024.10.3-29 {in Ukrainian}

4. Kosmii M.M., Habrel M.M., Habrel T.M. Fenomen dukhovnoho komfortu mista. Kontseptualni problemy rozvytku suchasnoi humanitarnoi ta prykladnoi nauky. Pisliavoienna vidbudova Ukrainy: materialy VII Mizhnar. nauk.-prakt. sympoziumu, m. Ivano-Frankivsk, 25 travnia 2023 r. Ivano-Frankivsk, 2023. S. 121-124. {in Ukrainian}

5. Hnes I.P. Problemy ta perspektyvy evoliutsii masovoi typovoi zhytlovoi zabudovy 50–90-kh rokiv v Ukraini. Visnyk Nats. un-tu "Lvivska politekhnika". Arkhitektura. 2001. Vyp. 429. S. 63-68. {in Ukrainian}

6. Kliushnychenko Ye.Ie., Osypenko K.V. Vplyv pryrodno-klimatychnykh umov na yakist zhyttia naselennia. Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia. 2020. Vyp. 57. S. 216-225. DOI: https://doi.org/10.32347/2077-3455.2020.57.216-225. {in Ukrainian}

7. Vadim Vadimov, Liudmyla Shevchenko, Dmytro Vadimov, Artem Shevchenko. Cluster dimensions of the space of a new residential district of Ukrainian 'post-socialist' city. *Sustainable Architecture and Civil Engineering*. 2024. Vol. 35, No 2. Pp. 67-81. {in English}

8. Vadimov V.M. Osoblyvosti prostorovoho planuvannia v umovakh intehrovanoho rozvytku mist v Ukraini. (Praktychnyi komentar). Poltava: Dyvosvit, 2019. 132 s. {in Ukrainian}

9. Oliinyk, O., & Seleshok, I. Pryntsypy formuvannia funktsionalno-prostorovoi prohramy sotsialnoho zhytla na zasadakh staloho rozvytku. Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia. 2024. (85). S. 445–453. DOI: https://doi.org/10.32347/2076-815x.2024.85.445-453 {in Ukrainian}

10. Zosim S.A., Nikolaienko V.A. Teoretychni peredumovy formuvannia novoi povoiennoi zabudovy v Ukraini. Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia. 2023. Vyp. 67. S. 221-229. DOI: https://doi.org/10.32347/2077-3455.2023.67.221-229 {in Ukrainian}

11. Zosim S.A., Nikolaienko V.A. Analiz vitchyznianoho praktychnoho dosvidu formuvannia bahatokvartyrnoi zhytlovoi zabudovy 1991-2010 rr. na prykladi mista Poltavy. Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia. 2024. Vyp. 70. S. 206-221. DOI: https://doi.org/10.32347/2077-3455.2024.70.206-221 {in Ukrainian}

12. Dmytrenko A.Iu. Problemy rozvytku typolohii masovoho zhytla dlia pisliavoiennoi vidbudovy Ukrainy. Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia. 2023. Vyp. 66. S. 150-167. DOI: https://doi.org/10.32347/2077-3455.2023.66.150-167 {in Ukrainian}

13. Shevchenko L. Mass Housing in Ukraine in the Second Half of the 20th Century. *Docomomo Journal* – No 67, 2022/2, pp. 72-78. DOI: https://doi.org/10.52200/docomomo.67 {in English}

14. Shevchenko L.S. Second Life of the Residential Building Area of the Middle of the 50s—Early 80s of the Twentieth Century in Ukraine: Opportunities and Perspectives *Lecture Notes in Civil Engineering.* 2019. Vol. 73. Pp. 449-462. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-42939-3_37 {in English}

15. Shevchenko L., Mykhaylyshyn O., Novoselchuk N., Troshkina, O., Kamal, M. A. Landscaping and Greening of the Residential Buildings Courtyards of the 50s–Early 80s of the XX Century in Ukraine: Current Situations and Renewal Perspectives/ *Lecture Notes in Civil Engineering*. 2023. 299. Pp. 541–558. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-17385-1_43 {in English}

16. Smadych , I., & Kapelist, V. (2021). Mezhovyi prostir zhytlovoho budynku yak element sotsio-psykholohichnoho komfortu meshkantsiv mista: osoblyvosti formuvannia, kharakterystyka, oznaky. Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia. (60). 152–165. DOI: https://doi.org/10.32347/2077-3455.2021.60.152-165 {in English}

17. Smadych I.P. Doslidzhennia sotsialnoi aktyvnosti vnutrishno dvorovykh prostoriv v arkhitekturnykh rishenniakh zhytlovykh budynkiv. Ukrainskyi zhurnal

budivnytstva ta arkhitektury. 2021. № 2. S. 99-105. DOI: https://doi.org/10.30838/J.BPSACEA.2312.270421.99.756 {in Ukrainian}

18. Vadimov D.V. Osoblyvosti formuvannia prybudynkovykh terytorii bahatokvartyrnoi zhytlovoi zabudovy. Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia. 2023. № 82, S. 53-63. DOI: 10.32347/2076-815x.2023.82.53-63 {in Ukrainian}

19. Vadimov D.V. Pryntsypovi polozhennia shchodo prostorovoho vyrishennia prybudynkovykh terytorii bahatokvartyrnykh zhytlovykh budynkiv. Prostorovyi rozvytok. 2025. №11. S.16-29. DOI: 10.32347/2786-7269.2025.11.16-29 {in Ukrainian}

20. Vadimov D.V. Faktory vplyvu na komfortnist prostoru prybudynkovykh terytorii bahatokvartyrnoi zhytlovoi zabudovy. Prostorovyi rozvytok, 2024. №7, S. 21–31. DOI: https://doi.org/10.32347/2786-7269.2024.7.21-31 {in Ukrainian}

21. Babenko V.M. Filosofiia arkhitektury mista: istoriia i maibuttia. Zbirnyk naukovykh prats DonNABA. Vypusk №1 - 2015(1). S. 128-137. URL: https://donnaba.edu.ua/journal/images/2015-1/2015-1_128-137.pdf (data zvernennia: 15.10.2025). {in Ukrainian}

22. Entelekhiia. Slovnyk inshomovnykh sliv. URL: https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/m/s2.pl?Article=7495&action=show (data zvernennia: 15.10.2025). {in Ukrainian}

23. Karanfilova O.V. Estetyka mistobuduvannia u filosofskomu osmyslenni. Perspektyvy. Sotsialno-politychnyi zhurnal. 2021. №4. S. 153-156. DOI: https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2021.4.20 {in Ukrainian}